

רבי מרדכי קאלינו

אח"ח 1234567

גאון נסתר

אחד מידידי רבי נתן האינטימיים ביותר, הלא הוא רבי מרדכי קאלינו, או כפי שקראו לו: „ר' מוטל'ה ווישגרוד'ר“, אשר מוצאו מווישגרוד, העיירה הקטנה בסמוך לקינצק. ¹²³⁴⁵⁶⁷ דל בחומר: ננס בקומתו, הרזון שולח בגופו, מדוכא ביסורין ומחלות כל ימיו, צמוד רובו של יום לערש־דוי וחי במועט־שבמועט, מסתפק בפת־במלח — אולם עשיר ברוח. ^{אוצר החכמה} יהודי שבור ורצון זה היה בעל מח נפלא, שהכיל באוצרותיו אוקיינוס של תורה. ^{אוצר החכמה}

רבי מרדכי קאלינו היה תלמידו של האדמו"ר הקדוש רבי אברהם בורנשטיין זצ"ל מסוכטשוב. ב„אבני נזר“ מצויים כמה תשובות שנכתבו אליו. עוד בהיותו אברך צעיר מתה עליו אשת־נעוריו, בהותירה אותו גלמוד עם תינוקם הרך, ישראל־יהושע. רבי מרדכי לא התחתן בפעם נוספת. ליגונו הגדול ביקש וחיפש נוחם בד' אמות של הלכה. למעלה מ־20 שנה ישב ושקד על התורה ועל העבודה, כשהוא סגור ומבודד מן העולם החיצוני. בשנים הללו הספיק ללמוד את כל התורה כולה כמעט וגדל לגאון מופלא, מופלא בבקיאותו ומופלא בהגיון־הבנתו.

מתלמידי סוכטשוב

על יחידי הסגולה שבקרוב תלמידי הסוכטשובי נמנה ר' מוטל'ה. שם הונת היסוד לכל התפתחותו הרוחנית. בווישגרוד, עיירה קטנה ונידחת, במקום שהגה בתורה מתוך שקידה נפלאה, הגיע לדרגת בקיאות מאין

[קלט]

כמותה; בסוכטשוב, היכן שלמד שנים רבות. צמח וגדל לאנליטיקון מעמיק, למחדש שכולו עמקות, ליוצק יסודות. שם, בסוכטשוב, התגבשה דמותו גם בתור איש-המחשבה, המתחפר במעמקים כדי לחשוף את האמת. את הגרעין הראשי והמקורי של כל רעיון שכלי. שם הפך להיות מהר"ליסט. אולם מאוחר יותר, בשנות התפתחותו המושלמת, נשאר ר' מוטל'ה להיות חסיד סוכטשובי יותר מאשר תלמיד סוכטשובי. בספריהם של תלמידי ה"אבני נזר", תוכל להבחין בנקל את השפעתה הבולטת והבלתי אמצעית של שיטת סוכטשוב. בספריו של הג"ר לייב-הירש פרומר, ספר "שיח השדה" ושו"ת "ארץ צבי", כמו בספר "ראשית ביכורים" להג"ר אברהם'לי וינברג, משמשים הגאון והצדיק מסוכטשוב, חידושי ויצירות-ההלכה שלו, כבסיס ראשי לחידושים בהלכה ובהוראה. סוכטשוב יצקה את היסוד והם העמיקוהו, הרחיבו אותו על פני אופקים נרחבים יותר. על יסוד הבנין שהקים רבם, הוסיפו התלמידים נדבכים חדשים. אפילו במקום שהתלמידים צועדים בדרכם העצמאית ומתחפרים עמוק במבועים ומעינות שגילו מעצמם, גם אז מורגשת הגישה הסוכטשובית, ההמצאה הסוכטשובית, אותו הלך-מחשבה המעצב וכובש בהשפעתו כל ריקמות-מוחין.

בספרו המונומנטלי "מכתבי תורה" (המכיל "שתי מאות ותשעים מכתבים ממולאים פלפולים עצומים עמוקים ונפלאים לאמתה של תורה המשך אחד ברצוא ושוב" — כפי שמודגש בשער הספר), שהוא יחיד במינו בספרות התורנית, בולטת דוקא גישתו העצמאית-אופיינית של ר' מוטל'ה יותר מדרכו בקודש של רבו ה"אבני נזר". בכל אגרותיו המכונסות בחיבורו זה, ואשר היו מופנות לגאון הרוגאצ'ובי בעל "צפנת פענח", מוזכרים אך לעתים נדירות מאד השמות: "אבני נזר" ו"אגלי טל", למרות שאותם ענינים גופם נידונים בהרחבה בספרי רבו. אמנם ר' מוטל'ה, בדיוק כרוגאצ'ובי, נושא-ונותן לרוב בש"ס וראשונים גרידא, אולם פה ושם הריהו מצטט גם את דעותיהם של כמה מן האחרונים ובכל זאת איננו מתאמץ להיתמך ביסודות משל רבו, אשר העריצו כל-כך וכל ימיו הזכיר את שמו ברטט-קודש.

[קמ]

הרב ותלמידו

ר' מוטל'ה ^{נח"ח 1234567} היה מקורי מאד. הוא לא סבל את הקונבנציונליות, את ההעתקה, אפילו מחידושי רבו שלו. צריך אדם להיות דולה ומשקה מתורת רבו, לשאוב הרבה ממעינות-החכמה העמוקים שלו, אך צריך גם לחדש משהו, להוסיף נופך, לגלות דברים חדשים שטרם גילה רבו. אחרת, אין לחידושי-תורה כאלו עם יצירה מקורית ולא כלום. על התלמיד לא להיות ממשיך בעלמא, כי גם מחדש ומשובב גתיבות שלא נסללו עד כה.

היתה לו לר' מוטל'ה דרך משלו בחידוש. מן ה"אבני נזר" למד כיצד לשפוך אור-בהירות על כל ענין. בדיוק כפי שה"אבני נזר" עצמו, בעת שערך את תשובותיו בהלכה, היה מדפדף בזכרונו את כל הש"ס וספרי הראשונים, כדי לחפש ולמצוא סייעתא או פירכא ליסוד שחידש, כך גם תלמידו ר' מוטל'ה — מחפש בכוחות עצמו ראיות לכל חידוש שהמציא, מכל הש"ס בבלי וירושלמי. אולם בו בזמן שה"אבני נזר" השתמש לעתים גם באלמנטים אחרים, עד שחקירה מהר"לית או יסוד שקבע האר"י הקדוש שימשו עבורו גם כבסיס לפתרון שאלות חמורות, אשר גדולים וטובים התחבטו בהן — לא גרס ר' מוטל'ה ויוג מעין זה. את ההלכה בנה על יסודות הלכתיים טהורים. ה"אבני נזר" לא עסק בחיפוש יסודות אבסטרקטיים, שלא הוליכו לקראת מטרה מסויימת. הוא אמנם השתמש במה שקוראים "דפיניציה", היינו בחיפושי הגדרות ומונחים ושמות למושגים שונים. אך הוא רק הסתייע בזה להבהיר ענינים מסובכים ומעורפלים.

ר' מוטל'ה ראה ב"יסוד" גופו חידוש בפני עצמו. הוא לא דרש מסקנות על אתר, את הריוח הישיר, מכיון שענין זה גופו, גילוי הבנה חדשה מכפי שהבינו עד כה, נחשבה בעיניו כיצירה תורנית בפני עצמה, מאחר שהיא עשויה אי-פעם לשמש בשביל אחרים כיסוד לבנינים שלמים.

ר' מוטל'ה היה חסיד סוכטשובי בכל עמקי נשמתו. בתור תלמיד לא הלך בכל עת בדרך הכבושה של ה"אבני נזר". אולם כחסיד, היה קדוש בעיניו כל הגה שיצא מפי הרבי, הוא ידע בעל-פה את כל הספר

„אגלי טל” וכל ששת החלקים משו”ת „אבני־זור”. כשם שלמד ושינן בלי הרף בבלי וירושלמי, כך שנה בלי הרף, בדחילו ורחימו, עוד פעם ועוד פעם, את ספרי רבו.

חידוש משל רבו, נחשב בעיניו כתורה מסיני, שאי אפשר להפריכה או לסתרה. אם מצאת סתירה לחידוש משל הרבי, הרי סימן, כי טרם ירדת לעומק כוונתו האמיתית. בגאונותו העמוקה וכשרונו האנליטי, הרס ר’ מוטל’ה יסודות־הלכה חזקים למדי, ממיטב הגיגיהם של גדולי האחרונים, את בנינו של האחד פירק בעזרת ההפרדה האטומית, בהוכיחו כי היסוד לחידושו איננו מוצדק מבחינה הגיונית; את מגדלו המזדקר לגובה של השני קעקע בעזרת בקיאותו בתלמוד ירושלמי או בספר בלתי מוכר של אחד הראשונים, אשר טרם נכנס לרשות־הרבים של העולם התורני. לא כן סוכטשוב. ריבונותה הסריטוריאליה היתה לגביו מיוחדת במינה. לתוך מחיצתה אסור לאיש זר לחדור ולהיכנס. הוא לא מצא בה מעולם פגימה למדנית כלשהי והוא לא נתן שרבו ישאר, ולו לרגע קט בלבד, מוקשה או בלתי־מובן.

כאשר הג”ר מאיר־דן פלוצקי, רבה של אוסטרובה ומחבר הספרים „כלי חמדה”, „חמדת ישראל”, הדפיס מאמר תורני (ב„דגל התורה”, סימן ס”ט) בו „תפס” את הסוכטשובי שטעה בענין קצירת־העומר, מיהר ר’ מוטל’ה להשיבו (שם, סימן ק”א) ולהוכיחו ברוב עמקות ובקיאות כמה עמוקים־עמוקים וצודקים דבריו של ה„אבני זור”.

שנים רבות לא ידעה בכלל פולין התורנית, כי אי־שם, בעיירה קטנה מבוססת בבוקר, בווישגרוד, זורח כוכב גדול ומאיר. בשנת תרפ”ג יצא רבי מרדכי קאלינו מאלמוניותו ופרסם לראשונה קונטרס תורני (ראה: „דגל התורה”, סימן ע”ו) שדן מתוך הבנה עמוקה וגישה רב־צדדית בנושא הידוע של „מופלא הסמוך לאיש”. לאחר מכן השתתף תכופות בירחון התורני „עמק הלכה”, שיצא לאור בוורשה בעריכת כותב השורות, ואשר נקרא כשם הישיבה הוורשאית המפוארת שרבי נתן שפיגלגלאס עמד בראשה. בבת־אחת יצא שמו לתהלה והיה לאחד האריות שבחבורת גאוני וורשה, עליה נמנו ענקי־תורה כרבי מנחם זמבא, רבי נתן שפיגלגלאס ורבי אברהם־מלי וינברג, בעל „ראשית ביכורים”.

[קמב]

תורה מתוך הדחק

כל ימיו היה ר' מוטל'ה עני ואביון ולמוד-חולי, סובל מריאות חולניות ומחוסר-דם כרוני. בימי השרב הכבד ביותר, היה סובל מקור. אפילו בימי תמוז הלוהטים, נאלץ רבי מרדכי קאלינו להתכרבל בפרווה חמה. אולם הדחקות הנצחית והחולי התמידי לא הפריעו לו, לא מנעו בעדו מלשבת וללמוד יומם ולילה. ענק-רוח זה, גילם בהופעתו כולה, פקעת גדולה אחת של כאב איום. כמעט שלא ידע יום שמח בחייו המרודים.

בנו יחידו, ר' ישראל-יהושע, אף הוא עני מדוכא. רבי מרדכי היה רוב ימיו אלמן, לא היה מי שלפחות יבשל עבורו תבשיל חם — וחרף כל זאת לא הפריעו אותו התנאים האיומים האלו מלצמוח כארו בלבנון, כאחד מגדולי גאוני פולין. ר' מוטל'ה היה מן הגאונים היחידים מסוגו שפולין נתברכה בהם — ובכל זאת חי בבדידות משועת, בהתאבקו מרה עם החיים היום-יומיים, עלי פרוסת לחם-נקודים יבשה ועבשה. החרפה היתה גדולה. לימים הגיע הד סבלו של ר' מוטל'ה לאזניו של רבי נתן שפיגלגלאס, העשיר המופלג, אשר תורה וגדולה התאחדו אצלו על שולחן אחד.

רבי נתן לא עצר כח לסבול את בזיון התורה ולהסתכל בצערו של האי שופרא. הוא הזמין את ר' מוטל'ה לביקור-נימוסין במעונו, כביכול, אך שוב לא נתן לו לצאת את הבית. רבי נתן העמיד לרשותו חדר מיוחד עם ספרים רבים, סיפק לו כל צרכיו, השתדל ברפואתו ושמר עליו כעל ילד-טיפוחים שלו. אף הוא העניק לו, שכירות שבועית ומכסף זה תמך ר' מוטל'ה בבנו האביון, שנשאר להתגורר בווישגורוד. בחדשי הקיץ, כשרבי נתן היה נוסע לנופש בנאות-קייט, לאוטבוצק וכדומה, היה ר' מוטל'ה מתלווה אליו.

כך חי לו ר' מוטל'ה בביתו של רבי נתן קרוב ל-10 שנים. כה הציל רבי נתן את חייו הגופניים והרוחניים גם יחד. בביתו ישב ר' מוטל'ה והגה בתורה בהתמדה נפלאה, ואף כתב חידושים לרוב, כמעט לכל הש"ס כולו.

קשריו עם הרוגאצ'ובי

משמצא כאן מקום מנוחה, החל ר' מוטל'ה להתכתב עם גאון הדור רבי יוסף רוזין זצ"ל, העילוי מרוגאצ'וב ובעל "צפנת פענח". החל משנת תרצ"ב עד שלהי שנת תרצ"ד התנהלה ביניהם חליפת מכתבים פרמננטית בנושאי-הלכה שונים. שאלה בודדת של האחד, הערה קצרה משל השני — עוררו עשרות שאלות וחקירות אחרות, אשר כדי להענין לגשת ולטפל בהם היו מוכרחים להיות גאון-עולם, שכל הבבלי והירושלמי שמורים בזכרונו. "רבי יאשע דינאבורגר" ורבי מרדכי קאלינו היו מדברים ביניהם ברמיוה, על-פי קריצות עין גרידא, כביכול, כי רבי מרדכי ידע לשוחח בשפתו הסטינוגראפית של ה"צפנת-פענח". על כל מכתב של הרוגאצ'ובי היה רבי מרדכי משיב, תוך יום יומיים, במכתב, שהיה כשלעצמו אוצר בלום של תורה — חידושים והברקות בכל מכמני הש"ס. בעריכת תשובות לא השתמש ר' מוטל'ה, כמובן, באמצעים האנציקלופדיים הטכניים, המסייעים לכנס בקלות את שפע הידיעות הנחוצות לצורך זה. המענה בא על אתר, וזאת — מכיון שר' מוטל'ה גופו היה "צפנת-פענח" שלם במדה ידועה. לא רבים היו, כר' מוטל'ה, מסוגלים ללכת צעד אחרי צעד בעקבות ה"צפנת-פענח" — בעל הזכרון הפלאי ביותר בדור האחרון, ואולי אף בדורות רבים שקדמו לו.

האגרות הללו, קרוב ל-300 מספרם, הופיעו בשנת תרצ"ז, בבילגוריי, במתכונת של ספר שהכיל כ-128 עמודים, תחת השם "מכתבי תורה". לאחר שהובאו לדפוס על ידי בנו של רבי מוטל'ה, ר' ישראל-יהושע קאלינו, הספר, על תוכנו המקורי והיחיד-במינו, הסעיר את עולם-התורה. לולא החתימות האוטנטיות, היה בהחלט קשה לפענח מיהו אחד מבין כותבי האגרות ומי משנהו. ר' מוטל'ה מתגלה באגרות האלו, בכעין בבואה רוחנית נאמנה של ה"צפנת-פענח". הגישה של מבין דבר מתוך דבר, הבקיאות הנפלאה והנדירה, מעבר-הבזק הגמיש והמהיר מפרובלימה אחת לרעותה, ההצבעה על עשרות מקורות לכל ספק וספק-ספיקא ושמץ-חידוש — כל אלה קוים משותפים, אשר אִפְּיינו את אגרותיהם של כל אחד משני הגאונים הללו בנפרד.

[קמז]

הנאהבים והנעימים

ספרו האמור "מכתבי תורה", שיצא לאור בחייו, הוציא את ר' מוטליה למרחב בעולם התורני. שמו ופרסומו גדלו מיום ליום. התחילו להציע לו משרות חשובות במקומות שונים, כהונות רבניות וראשות ישיבה, אלא שהוא סירב להיפרד מד' אמות של הלכה ומביתו של רבי נתן שפיגלגלאס — אהוב נפשו.

אוצר החכמה 1294567

קשה לתאר לעצמנו את גודל מדת ההתקשרות הנפשית של שני החברים הללו, של רבי נתן ורבי מרדכי קאלינו. לילות תמימים היו השניים יושבים סגורים בחדרם ומתפלפלים בדברי-תורה. הידידות האמיתית, האידיאלית, אשר שררה בין הני תרין צנתרי דדהבא, לא ידעה תחומים וגבולות. קרוב ל-10 שנים תיו תחת קורת-גג אחת והתחלקו בגורלם המשותף לסבל ולשמחה.

אפילו מאכלת-הכליון האכזרית שהניף עליהם האשמדאי היטלר ימ"ש, לא הפרידה בין הנאהבים והנעימים. שניהם ניספו על קידוש-השם, בטרבלינקה, כשהם עולים להמשיך וללמוד בצוותא במתיבתא דרקיעא.

אוצר החכמה